

ЖИВОРОДЕН ГУЩЕР *Zootoca vivipara* (Lichtenstein, 1823)

Синоними:

Lacerta vivipara – Werner (1898).

Характерни белези за разпознаване

Общата дължина на тялото достига до 15–16 см, като женските са по-едри от мъжките. Дължината на тялото при тях достига до 6.8 см, а при мъжките до 5.5 см (Найденова 1966; Цанков 2007f). Гръбната страна е кафява и при двата пола, с ясно видими надлъжни линии и ивици. Централната гръбна линия (окципиталната) е тясна и по-често непрекъсната, като от двете ѝ страни може да има бледожълти петънца. Отстрани на нея париеалните ивици са без или с дребни черни петънца. Надвеждните (супрацилиарни) линии са бледожълти (при мъжките обикновено насечени). Страничните (темпорални) ивици са кафяви със светли и тъмни петънца с варираща гъстота. Подочните (субокуларни) линии са светли, най-често слабо насечени и придружени с черно петънце отгоре и отдолу. Коремната страна при мъжките е жълта до оранжева, с множество черни петънца, а при женските – бледожълта, бежова или бледооранжева, без (или с много слабо изразено) напетняване. Гушата е бяла и при двата пола.

Новородените са тъмнокафяви или бронзовокафеникави с ясен металически оттенък (до почти черни), с неясни елементи на шарката (Цанков 2007f; Stojanov *et al.* 2011).

Разпространение

Живородният гушер е видът с най-обширен ареал сред устанювените у нас земноводни и влечуги. Среща се от Канта-

брийските планини и Ирландия на запад, до островите Сахалин и Хокайдо на изток, на север до Северния ледовит океан и Баренцово море, на юг до северните части на Апенинския полуостров и централните части на Балканския полуостров (Dely & Böhme 1984). Находищата по северните склонове на вр. Голям Перелик в Западните Родопи са най-южните точки в разпространението на вида в целия му ареал (Petrov *et al.* 2006). Популациите, живеещи у нас могат да бъдат отнесени условно към номинатния подвид (*Z. vivipara vivipara*), разпространен основно в Северозападна и отчасти в Централна Европа с проникване в планинските райони на Балканския п-в (Surget-Groba *et al.* 2006).

В България е установен само във високите планини – Рила, Пирин, Западна и Средна Стара планина, Западни Родопи, Витоша и Осогово (Stojanov *et al.* 2011). Намиран е от 1200 до 2900 м н. в. (Буреш & Цонков 1933; Guillaume *et al.* 1997; Petrov *et al.* 2006).

Начин на живот

Приземен вид, който при опасност се крие сред растителността, като често търси спасение и във водата (в редки случаи се изкачва до около метър височина върху ниски дървета и храсти). Активен е от края на април до началото на октомври. През летните горещини някои популации, обитаващи по-сухи територии, мигрират към места в близост до водоеми или навлизат в горски масиви (Цанков 2007f). Според надморската височина е активен от края на март–април (1500–1800 м н.в.), април (1800–2000 м н.в.) или първите дни на май (над 2000 м н.в.) (Найденова 1966). Може да е активен и при сравнително ниски температури – около 10°C (Найденова 1966; лични данни). Според този автор пиковата дневна активност е около 13:00 часа, а диапазонът е от 9:00 до около 17:00 часа. Храни се с дребни безгръбначни животни. По данни на Найденова (1966) има установена сезонна динамика в състава на жертвите, като в началото на юни преобладават мравките (1/3 от жертвите), които впоследствие през втората половина на юни и през август намаляват и придобиват съответно второ- и трестепенно значение. Друг основен компонент са гъсениците, които от второстепенно придобиват първостепенно значение с напредването на сезона. Третият по важност компонент са дребните бръмбари, които на по-късен етап придобиват второстепенно значение. В храната още присъстват мухи, паяци, сенокосци, цикади и други. През юли или август женската с размер над 5 см (по изключение 3.6 и 4.2 см според Найденова 1966) ражда от 2 до 12 малки, но най-често около 6; малките

са много дребни с обща дължина около 2 см (Найденова 1966; Stojanov *et al.* 2011).

Разпространение, местообитания и численост на Витоша

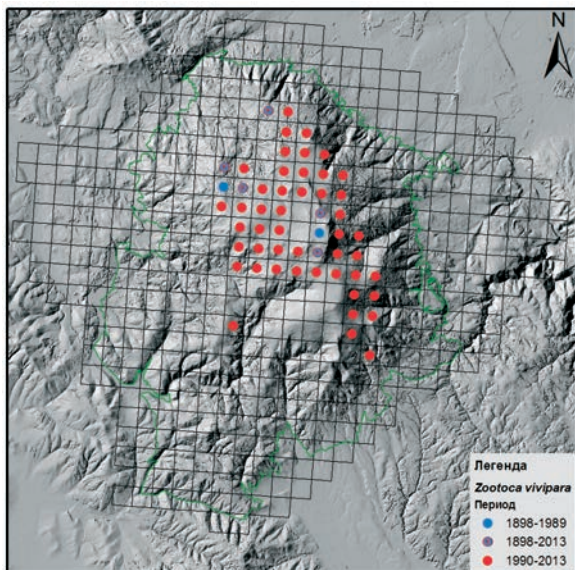
За Витоша видът е съобщаван от Ковачев (1912), Буреш & Цонков (1933), Найденова (1966), Kabisch (1966), Guillaume *et al.* (1997), Stoyneva & Michev (2007), Stojanov *et al.* 2011, CAS (2011) и Balej & Jablonski (2013). Картираните находища (Фиг. VII.19.1.) попадат в 54 квадрата от еднокилометровата УТМ-мрежа (11.84% от общия брой квадрати), като литературни данни има за седем квадрата (в пет от тях видът беше потвърден от нашите изследвания), а в останалите четиридесет и седем видът е новоустановен. Най-ниското находище е на 1432 м н.в. (над с. Чуйпетлово, непубл. данни на Б. Наумов), а най-високото – на 2285 м (Черни връх, Буреш & Цонков 1933).

На Витоша живородният гущер е намиран във високопланински тревисти местообитания, влажни ливади, торфища, горски поляни и покрайнини на гори. Най-голям е броят на находищата, разположени в субалпийската зона (над горната граница на гората). Според модела на потенциалното разпространение (Фиг. VII.19.2.), площта на пригодните местообитания на вида в географските граници на планината е 67.94 км² (около 16% от площта на планината).

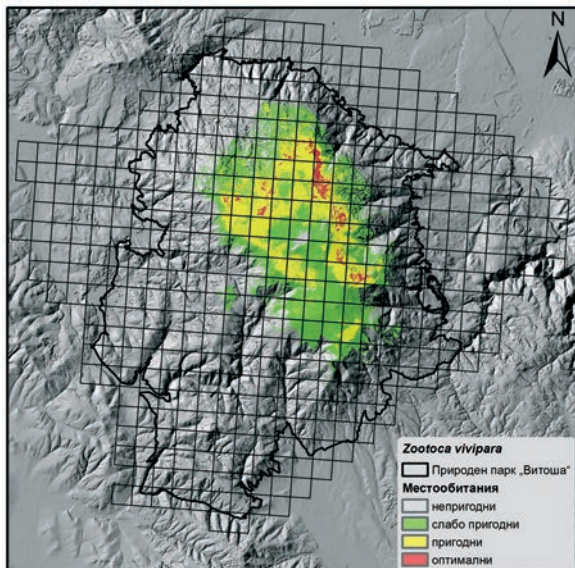
Целенасочени изследвания върху числеността на витошките популации на живородния гущер не са провеждани. При повторен анализ на данните, представени от Найденова (1966), минималните получени плътности за трите полигона (поляни във високопланинския горски пояс с площ 0.9–3.6 ха), в които са били провеждани проучвания, са съответно от 18.7–41.7 екз./ха. В някои части на платото (около Голи връх) са наблюдавани над 50 екземпляра за еднокилометров маршрут (Н. Цанков, непубликувани данни), докато в горския пояс (изолирани поляни и просеки) са намирани само единични екземпляри.

Заплахи

Видът е слабо уязвим поради слабата човешка активност в границите на предпочитаните му местообитания. Голяма част от ареала му попада в рамките на защитени територии. При оптимални условия достига висока численост. По-малоброен е в изолирани открити терени в обширни горски масиви или сред високопланински скалисти терени. Неблагоприятни фактори са спорадичните пожари (зачестили през последните години във високите части на Витоша) и засушаването на местообитанията му.

Фигура VII.19.1. Находища на *Zootoca vivipara* на Витоша в УТМ-мрежа 1×1 км

Фигура VII.19.2. Потенциални местообитания на *Zootoca vivipara* на Витоша

Мъжки екземпляр

Женски екземпляр